

x̄. 5422 - 388 / 1937-38 - 1938. vi. 24. - i. t. allauid. - i -
5486 - 48 / 1938-39 - " x̄. 27. - ii. - ii - nytts.
nytts.

Måndag, Gubbes m. 1915. vii. 5. ref.

avslutad åhvat. 229. / 1938-39.

Rep: 1938. x̄. 27.

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM
JOG- ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KARA.

33 - 1938/1939. szám.

Érk: 1938 évi september hó 9. én.

Előirat: _____

_____ db. melléklet, Utóirat: _____

Bizáltnak kiadatik:

Dr. Baranyai Béla

„ Glauzel Vilmos

professzor matematik.

Debrecen 1938. szept. 10.

B-záhyfer
c. i. déltől.

A dolgozatnak formáival való
viszonyát megállapítani nem tu-
dom. Utmérőileg más megoldást tan-
nált, mint amelyenél felvétel.
Maga a dolgozat jobb minőségűre is a-
lapot adhatna, a fentiek alapján rö-
többségi minőségűre képezték val.

14.129. Baranyai

Előjegyzés
Szeptember 10, 1938
Dr. Baranyai Béla

A Z _ E G Y É N I _ J O G I _ S Z F É R A
T H O M A S I U S _ T E R M É S Z E T J O -
G I _ Á L L A M E L M É L E T É B E N .

Jogbölcséleti doktori értekezés.-

I R T A :

Varady Lendot

4 2676

Thomasiusnak az individuális jogi szférára vonatkozó nézete és Wolffnak szintén e kérdésben elfoglalt álláspontja között lehetetlen a kapcsolatot fel nem ismerni.-

A Wolff-féle természetjog jelentősége általánosan elismert. Nem tagadjuk, hogy a Wolff-féle tan gyűjtőlencse módjára minden lehetséges természetjogi nézetet egyesít magában, hogy azokat azután ismét kisugározza.- Mondom Wolff természetjogának nagy hatását egyáltalán nem akarom kétségbe vonni, azonban az individualis jogi szférára vonatkozó tanítását nem tartom eredetinek, az már korábban is ismert volt Thomasius révén. Ebből az összefüggésből kifolyólag tanulságosnak láttam

tehát,ha a következőkben az egyén jogi szférájára vonatkozólag Thomasius jogfilozofiai gondolatait közelebbről megvizsgálom.Mielőtt azonban erre vállalkoznék,fontosnak tartom azt,hogy előbb röviden a természetjogi irány fontos alapfogalmaival foglalkozzam és pedig ezen irányzat legjellegzetesebb képviselőjét,Wolff személyét állítva középpontba.-

Természetjogi teoriák hatása Wolffra.-

1./A természeti állapot.-

A 17.és 18.század természetjogbölcse-
lőit az államelőtti természeti állapot elfogadása,
feltevése jellemzi.Ebből a természeti állapotból
azután az egymásmellett élő individuumok megegyező
akarati kijelentés,azaz szerződés útján kiléptek
és ilyen módon hívták életre az államot.-

Az összes természetjogbölcselőknél
közös kiindulópont:1.,a természeti állapot,2,az
államnak szerződés útján való keletkezése,3,a szer-

zódéskötés pillanatában a szerződőknél volt a szuverenitás.

Egyébként azonban igen változatos nézetekkel lehet körükben találkozni.-Nincs egyetértés közöttük a természeti állapot mivoltát, továbbá az államszerződésre vezető motivumot illetőleg, nem tudnak megegyezni az állam céljában, a szerződők személyében, vitáznak afelett, hogy vajjon az államot egy vagy több szerződés hozta-e létre, de még nagyobb a zavar a már létrejött állam szuverenitásának a hordozóját illetőleg. Az egyes természetjogászok definícióikban mutathatnak ingadozást, azonban a *salus publica*, amit Cicerótól vettek át, mindegyikükénél nagy szerepet játszik.-

Ha már most a természetjogászok által megrajzolt természeti állapotot egészen közelről vesszük szemügyre, akkor azt fogjuk látni, hogy a természeti állapot egyeseknél *bellum omnium contra omnes*, másoknál viszont épen ellenkezőleg az emberek békés egymásmellettsége, a legtöbbször azonban

a békének és a háborúnak vegyes produktuma. A természeti állapotban létező társaságok kérdésére is legalább nagyjában az lesz döntő, hogy az illető természetjogász az ismertetett felfogások közül melyiket fogadja el. -Míg a háborús állapot képviselője minden társadalmi életet tagadni fog, addig a természeti állapot békés egymásmelletti-ségének a hirdetője jelentékeny társas életet feltételez. -Sőt az utóbbi által vallott természeti állapot elvileg az államtól talán nem is fog különbözni. A harmadik csoportba tartozó természetjogi jogbölcselek végül álláspontjukhoz mérten több vagy csekélyebb társas élet létezésére utalnak. -

Wolff tipikus képviselője annak az irányzatnak, mely a békés természeti állapotot fogadta el és mint ilyen az államon kívüli társaságokat is a legmesszebbmenően elismeri. Az állammal teljesen azonos fokon áll az ő "civitas maxima"-ja, a természeti állapot törvények által rendezett társasága. A közösségen és a természeti

állapotban létező egyszerű társaságokon kívül a család, szuverénjével a családapával olyan alakulat, mely az állammal nem elvileg, hanem csak fokozatilag áll szemben.-

A békés és társas természeti állapot elfogadásával Wolff igen közel jut Thomasiushoz. Thomasius szerint a természeti állapotban társaságban élő emberek közös urat nem ismernek el és egyik sincs a másiknak alávetve. A természeti állapot társaságait tehát "societates aequales"-eknek tartja, az államot viszont nem tekinti "societas inaequalis"-nak, mert az igazi "societas inaequalis" az Istennel való szövetség, az állam ennél fogva egy societas mixta. Thomasius később ezt az álláspontját megváltoztatva úgy gondolkozott, hogy a természeti állapot "nec status belli, nec status pacis, sed confusum chaos" volt és a "confusum chaos" elfogadásával nyíltan tagadja társaságok létezését. Wolff Thomasiusnak korábbi elgondolásait

teszi magáévá és szintén " societas aequalis " és " societas inaequalis " között tesz különbséget, az utóbbit azonban ő sem tartja az államra nézve lényeges ismertető vonásnak.

A természeti állapotot békés állapotnak fogja fel Pufendorf is.-Locke szerint az szintén nem volt háborús állapot, hanem többé kevésbé békés egymásmellettség, természetjogi normák megsértése alkalmával mindenkinek sajátmagának kellett bírónak és egyben végrehajtónak lenni.-

Kevésbé békés a természeti állapot Rousseau " Contrat social "-jában, bár Rousseau úgy véli, hogy az akkori emberek eredetileg nem voltak ellenséges érzületűek. Még sötétebb képet fest Hobbes és Spinoza, akik a természeti állapotot bellum omnium contra omnes-nem tartják. Sőt Hobbes egyenesen anarchiának rajzolja és az akkori embereket farkasokhoz hasonlítja.-

2./Az államszerződés létesítői.-

A természetjogi iskola szerint az államszerződés útján áll elő.-Kérdezhetnénk azonban, hogy vajjon ki köti meg az erre vonatkozó szerződést?Wolff szerint a házak,akik egyuttal a szuverénitásnak is hordozói.A későbbiek során azonban Wolff mégis következetlenségbe esik, amikor államszemléletében nem a törzsek,hanem a nép szuverénitásáraól beszél.-Hasonló ellenmondásba keveredik Thomasius is.-Thomasius szerint a családokból előáll a falu,a falu megnő várossá,a városok össze-

kapcsolódása létesíti a respublicat, a respublica azután belép a népek társaságába.-Eszerint tehát az államszerződés létrehozói a városok, akik ipso iure a szuverenitás hordozói.Thomasius mégis népszuverenitásról beszél.-

Bár az irodalomban vitatták,én mégis úgy látom,hogy Wolff az államszerződést illetőleg Pufendorftól függ.Pufendorf idevonatkozó nézete a következőkben foglalható össze:Ahogy az emberi test is különböző tagokból áll,ugy az állam is kisebb társaságokból tevődik össze.-Vannak egyszerű és vannak összetett társaságok.A legegyszerűbb társaságokhoz tartozik a házassági,atyai társaság.A családok képezik az állam matériáját.Hogy a családtyák a természeti szabadságot feladták és államot alkottak,annak főoka az volt,hogy védelmet kerestek azokkal a támadásokkal szemben,melyek az embert az ember részéről fenyegették.-

Eszerint Pufendorf épen úgy,mint Wolff a családtyákat tartja az államszerződést kötő

feleknek.-Család alatt is ugyanazt érti Pufendorf, mint Wolff: a házat.-

Pufendorf sem uttörő azonban ebben, mert már Bodin ugy határozza meg az államot, mint több háztartás szuverén hatalmu kormányzatát. A Bodin-féle államtan többi részében azonban lényegesen különbözik a Pufendorf és Wolff tanától.- Bodin ugyanis nem hive a népszuverénitás elméletének, hanem inkább az abszolút királyi szuverénitás előharcosainak tekinthető.-

3./ A szerződések száma és tartalma.

Egy további eldöntésre váró kérdés: az államszerződések számának és tartalmának problé-

mája.-Az utóbbi döntő jelentőségü, mig az előbbinek a számszerűség kérdésének, sokszor túlzott értéket szoktak tulajdonítani.-Mert ha két szerződésből indulunk ki, akkor az első államalapítási szándékot tartalmazhat csak, vagyis az u.n.társadalmi szerződésnek ilyen esetben nincs lényeges tartalma.-Nézetünk szerint ennél fogva a szerződések számának jelentősége nincs, csupán a szuverénitás átruházása a lényeges.-

Viszont összehasonlíthatatlanul fontosabb az alávetési szerződésnek tartalmi kérdése, amivel azonban később fogunk bővebben foglalkozni.-

4./ Az államszerződés létesítő oka.-

Még mindig nem tudjuk azt, hogy a természetjogi iskola hívei szerint milyen momentum birta rá az embereket arra, hogy állam létesítési céllal egymással szerződésre lépjenek.-

Pufendorf szerint a természetjog az emberi természettel összhangban van, mert az Isten az embert társas lénynek teremtette.-Mivel az emberek társas együttélésre vannak teremtve, kötelesek az együttélés alapját képező szerződéseket betartani.-A természeti állapot társadalmában azonban mégis mindig tartani kell a támadásoktól, ami a

családfőket államszerződés kötésére ösztönzi.-

Grotius az embert az állattól csak a társas ösztön, az " appetitus societatis " tekintetében különbözteti meg, a társas ösztön egyben önfentartási ösztön is. /: Hinrichs: Geschichte der Rechts- und Staatsprinzipien seit der Reformation bis auf die Gegenwart. Leipzig, 1848. A Grotiusra vonatkozó szakasz.: /Ez az ösztön létesíti a polgári társaságot.-Grotius gondolatvezetésébe itt azonban hiba csuszott be, lehetetlen ugyanis társaság alapjává az önfentartási ösztönt megtenni, mert polgári társaság csak akkor állhat fent, ha a nyers egoizmus helyébe altruista törekvések lépnek.-

Ezt a hibát Hobbes már felismeri és ennek hatása alatt azt vallja, hogy az önszeretet és az önfentartás inkább a társadalomellenségnek a principiuma. Hobbes és Spinoza ezért a társas életet nem tartja olyan természetesnek, mint Grotius, hanem abban sokkal inkább másoktól való félelem produktumát látja.-

Az államszerződés megkötésének oka Wolffnál ugyanaz, mint Pufendorfnál, Hobbesnél és Spinózánál.-Mindnyájan a támadások elhárításában látják az okot.-

5./ Az állam célja.-

Bluntschli állítása szerint Wolff természetjoga Thomasius és Leibnicz természetjogának a szintézise és részben továbbfejlesztése.-
/:Bluntschli:Geschichte des allgemeinen Staatsrecht und der Politik.München,1864.213.old.:/Ez a megállapítás tényleg találó,ha a legfőbb principiumot, az állam célját keressük Wolffnál.Ezt illetőleg

Wolff tana tényleg a Thomasius-féle és a Leibnicz-féle természet-és államcélnek a keveréke.-A legfőbb célt Leibnicz a " monadokra " vonatkozó tanában igyekezett meghatározni.-A monadokra vonatkozó tan szerint minden monad törekvése az, hogy az ősmonadhoz, azaz Istenhez minél hasonlóbb legyen, a legtökéletesebb monadot megközelítse.-A tökéletesség tehát az utolsó és legfőbb cél, az emberiségnek ilyen módon a tökéletesedés morális feladata. Leibnicz mindent e szerint a fokmérő szerint ítél meg.-Az igazságosság sem más pl. mint tökéletesség.-Sőt a természetjog fogalmának is lényeges ismérve a tökéletesség fogalma. Az ember is akkor igazságos, ha öntudatos szeretetből saját és embertársai javát az isteni tökéletességre vonatkoztatja.-Az ember boldogságát Leibnicz szerint embertársai jólétében találja meg.-Az egésznek a jóléte az egyesnek is javára válik.-

Ha azután Thomasiust nézzük, ő a természetjog feladatává az emberi boldogságot teszi, amit a következő alapelvben fejez ki: Kötelességünk megtenni azt, ami az emberek életét meghosszabbítja és bearanyozza és fel kell hagynunk azzal, ami az életet szerencsétlenné teszi és a halál bekövetkeztét sietteti, mert minden ember boldog akar lenni.-Hogy azután a közösség, vagy pedig az egyén boldogsága elsődleges-e, azt nem lehet minden további nélkül eldönteni, mindenesetre a közösség boldogsága elképzelhetetlen az egyén boldogsága nélkül és az egyén boldogsága nem lenne teljes a közösség boldogsága nélkül.-

Már most Wolff' Leibnicz tökéletesség fogalmát és Thomasius boldogság fogalmát oly szorosan összekapcsolja, hogy azokat többé nem lehet szétválasztani. Azt mondja u.i. Wolff, hogy a természet célja: a tökéletesség. A tökéletesség homályos felismerése azonban örömet okoz, a tartós

örömállapot a boldogság.-A boldogság ennélfogva rendszeres kísérőjelensége a tökéletességnek.-

Wolff szerint a természeti cél a tökéletes államban megvalósul, mert Wolff és Thomasius boldogságfogalma az időleges jóléttel ki van merítve.-

Leibnicznél egészen más a helyzet. Nála a természet végső célja az örök boldogság.- A cél tehát vallásos.-

Ha az eddigieket röviden összefoglaljuk, akkor azt fogjuk látni, hogy az államelőtti u.n. természeti állapot Wolff-féle ábrázolása lényegesen nem tér el a Leibnicz, Pufendorf és Thomasius-féle bemutatástól. A szerződéskötés oka viszont ugyanaz nála, mint ahogy azt Spinóza, Hobbes és Pufendorf adja elő. A természet és állam célja végül Leibnicz és Thomasius nézetének a szintézise.- Wolff a szuverenitás fogalmának világos formulázása előző is kitér elődeinek a mintájára, nem csoda tehát ha ellenmondásba keveredik.-

A Thomasius és Wolff közötti kölcsönhatás követelte ezen bevezetés után rá kell térnem dolgozatom tulajdonképeni feladatára: hogyan határolja körül az egyén jogszféráját Thomasius?

Az egyén jogszférája Thomasiusnál.

Hogy ezt a kérdést eldönthessük, Thomasius művei közül, mint forrásokat a következőket kell kiemelnünk és megvizsgálunk:

1./ Dissertatio juridica de praescriptione regalium ad jura subditorum non pertinente. 1696.-

2./ Institutionum jurisprudentiae divinae libri tres. Halle, 1717.

3./ Fundamenta juris naturae et gentium Halle-Leipzig, 1718.

4./ Das Rechte evangelischer Fürsten in theologischen Steitigkeiten. 1713.

5./ De iure principis circa adiaphore: év nélkül.

A "Dissertatio juridica.". 3 fejezetre oszlik.-Az 1.fejezet VIII.§.-a számunkra nagyon fontos,mert itt adja meg Thomasius az ur alkotó felségjogainak a regaliaknak a definicióját és felosztását.A regáliák eszerint a szuverén hatalom részei,a regáliák jogot adnak a polgárok cselekvéseinek az irányítására,az állam feletti rendelkezésre,háboru és béke,valamint az államhatárok megállapítása céljából az államon kívül fekvő hatalommal való tárgyalásra.A regáliák megnyilvánulási módja hármas:az alattvalók feletti uralom,az állammal kapcsolatos dolgok feletti uralom és az állam kormányzata befelé és kifelé.-

Az alávetés aktusával a polgárok a főhatalmat ráruházzák az uralkodóra,ebből kifolyólag világos,hogy az alattvalók,mivel önként vetették alá magukat az uralkodónak,ellenállást nem fejthetnek ki,ha az vagyonukat az állam jólétére és boldogságára fordítja.Az alávetésnél fenntartott jogokat

nem kötött ki magának a nép, mert fentartott jogokkal való alávetés értelmetlen volna, azután tekintettel a belső és külső államvezetésre az alattvalók képtelenek lennének az állam célját követni. Az uralkodónak, illetve a legfőbb hatalom birtokosának az alávetés alkalmával szükségszerűen biztosították mindazokat a jogokat, melyeknek gyakorlása az állam üdvét szolgálja.-Mindenesetre vannak egyes államformák, melyekben bizonyos jogok megilletik az alattvalókat az uralkodóval szemben.-Ezek az u.n. vegyes államformák. Az alattvalók jogai azonban ilyen esetben is tökéletlenek és azokat sohasem lehet kikényszeríteni. Ha az uralkodó és a nép jogi illetékessége élesen el van határolva, mint az a vegyes államformáknál is látható, azt Thomasius beteges állapotnak tekinti.-

Az uralkodó mindenhatósága azonban nem egyenlő jelentésű a korlátlan önkény jogával, mert az uralkodó is alá van vetve egy felsőbb parancsnak, a természeti törvénynek, mellyel cseleke-

deteit összhangba kell hoznia. Ez a természeti megkötöttség azonban semmi esetre sincs senki ítéletének alávetve, a természeti törvény követését tehát nem lehet semmi esetre sem kikényszeríteni az uralkodótól.-

A legmesszebbmenő felségjogok Thomassius szerint az u.n. regaliák a belső és külső állam kormányzás nézőpontjai szerint osztályozhatók.-Más államokkal való viszonylatban az uralkodót megilleti a követküldés, a szövetségkötés, háborúviselés és a békekötés joga, az egyén felségsértés büntetése. esne, ha ő akarna háborút viselni.-

A belső kormányzatot illetőleg az uralkodó jogai egyháziak és világiak. Az uralkodó az állam érdekében nem tűrheti az ateizmust, a démonok kultuszát, az istenkáromlást. Joga van arra, hogy az egyházzal, templomokról, iskolákról gondoskodjon, az istentiszteletet szabályozza, zsinatokat összehívjon, papokat kinevezzen, ezért megilleti őt az u.n. ius reformandi is.

Világi dolgokban az uralkodó hivatalokat létesíthet, a kereskedelmet és ipart szabályozhatja, felettük felügyeletet gyakorolhat, pénzt verethet, a fizetési eszközök egységességéről és kényelmességéről intézkedéseket tehet, súlyt és mértéket megállapíthatja. Az alávetési szerződés eredményezi az uralkodónak az alattvalók élete és halála feletti jogát. Az alattvalók testére vonatkozó joggal van összekötve a megkegyelmezési jog vagy a büntetés megváltoztatási jog. Az alattvalók szabadságát az uralkodó korlátozhatja, a polgári cselekvései felett tetszése szerint rendelkezhet. Azok a jogok, amelyek a természeti állapotban " iura nullius " voltak, amelyekre tehát az államszerződés megkötése előtt okkupáció vagy ~~vagy~~ más címen senki sem szerzett, a most keletkezett államban regáliaknak tekintendők, ezek a vadászati, halászati jog, tengerek és folyók használati joga, bányászat, valamint mind az, ami az alattvalók magántulajdonát nem érinti pl. a talált kincsekre való jog.-

A legjelentősebb regalia az uralkodót megillető szükségjog, mely feljogosítja őt arra is, hogy belátása szerint a magántulajdon felett is rendelkezzen.-Ez a jog azonban nem korlátlan, mert bizonyos előfeltételekhez van kötve. Az uralkodó ugyanis csak akkor nyulhat az alattvalók magántulajdonához, ha ezt a közjólét parancsolólag kívánja és akkor sem szabad az igazságosság elvét igazságtalan tett elkövetésével megsérteni.¹

A bizonyos előfeltételek fenforgása esetén érvényesülő szükségjoggal, vagy ahogy Thomasius nevezi a " dominium eminens "-sel szemben áll a " dominium vulgare ", az alattvalók azon joga, miszerint magántulajdonok felett tetszésük szerint szabadon rendelkezhetnek. A " dominium vulgare " fentartott jog, amit a szerződéskötés időpontjában az egyéni jogok átruházásával együtt nem biztak

-----

¹. Thomasius idézett munkája II. fejezet 7.§.

az uralkodóra.-Az egyéni jogi szférának egy fontos része ez.-Az alattvalóknak tulajdonuk zavartalan élvezését biztosító ezen kétségbevonhatatlan jogát az uralkodónak is tiszteletben kell tartania, mivel tekintettel az államszerződésre, szerződésszegés bűnét követhetné el. Az uralkodót polgári büntetésekkel természetesen nem lehet kényszeríteni arra, hogy a szerződést tartsa meg, de erősen kifejlődött felelősségérzet is elvégezheti az említett célt. A felelősségérzet kifejlődhet Istentől való félelemben vagy pedig lelkiismeretfurdalásokban. Az uralkodó jogi szféráját az államszerződés általában pontosan szabályozza. Nem illeti meg az uralkodót minden esetben az a jog, hogy uralmi jogosítványát más kezekbe tegye le, mert az alattvalók akarata ellenére nem lehet rájuk más uralkodót kényszeríteni. Másfelől általános szabályként érvényesül az a tétel, hogy az uralkodó jogai addig terjednek, ameddig azt az állam célja megkívánja.¹ Ha az uralkodó hatalmával visszaél, az alattvalóknak még ennek

ellenére sem szabad ellene aktiv ellenállást kifejteni, vagy ellene épen fegyvert emelni.-

Ha az idézett forrás alapján áttekintjük az uralkodó viszonyát alattvalóihoz, úgy azt kell mondanunk, hogy az uralkodó Thomasius nézete szerint abszolút módon uralkodik, az uralkodó más szavakkal az állami életben mindenható. Mert azok az államformák, ahogyan azt már egyszer említettem is, melyekben az uralkodó korlátlan hatalmát rezervált jogokkal megnyirbálták, azok az államformák ismétlem, Thomasius szerint betegesek és egy normális-ideális állam kiépítésére alapul nem szolgálhatnak.- Amikor Thomasius a népnek bizonyos jogát és pedig rezervált jogát, az említett dominium vulgare-t ennek ellenére mégis elismeri, akkor bizonyos hogy következetlen lesz. A következetlenséget igyekszik jelentőségében csökkenteni olyan módon, hogy a

-----

1. Thomasius idézett munkája II. fejezet 6-7, 9.12.§.

fejedelemnek szükségjogot is biztosít. Tehát a dominium vulgare-t a dominium eminens eltörölheti, helyesebben felfüggesztheti. A dominium eminens mint láttuk módot ad az uralkodónak arra, hogy nyomós szükség esetén a magántulajdon felett is rendelkezhessen, ha azt közérdek, az általános jólét megkívánja. De hogy az általános jólét ilyet megkíván-e, vajjon azt mindig az uralkodó dönti el, mert a nép nem tudja tisztán felismerni az állam célját és mert az uralkodó tevékenysége nem áll a nép ítélete és ellenőrzése alatt. - Hasonlóképpen a nép másik fentartott jogával /: hogy akarata ellenére nem lehet új uralkodót ráoktrojálni :/ az a tétel állítható szembe, miszerint az uralkodó jogosítványai addig terjednek, ameddig azt az állam célja megkívánja. - Az utóbbit ismét csak az uralkodó tudja eldönteni. - Ha már most a két említett eset egyikében az uralkodó Thomasius nézete szerint az uralkodó saját meggyőződésével is az állam célja

ellenére járna el, úgy szerződésszegés bünébe esne. A néppel szemben a szerződést még akkor sem szegte meg, mert a nép az ehhez szükséges felismerésnek nincs birtokában, meg aztán az uralkodó cselekedetei felett a nép nem játszhatja a bíró szerepét. Ennek a logikus következménye azután az ellenállási jognak a tagadása. Ha az uralkodó jogtalan eljárásának a felismerése, mely az ellenállási jog jogalapjául szolgálhatna, a mondottak alapján ugyyszólván ki van zárva, akkor a valóságban ellenállási jog sem létezhet. Hogy az uralkodó a természeti törvénynek alá van rendelve, az itt, az említett esetben nem jöhet számításba. Bennünket csak az érdekel: hogyan látja Thomasius az uralkodónak és a népnek a viszonyát. Az eddig ismertetett forrás /: Dissertatio juridica...:/ alapján ezt illetőleg arra az eredményre kell jutnunk, hogy Thomasius minden egyéni jogszférát következetesen elutasít, két fenntartott jogot azonban következetlenül elismer.-

Vegyük most második forrásunkat az "Institutionum jurisprudentiae divinae libri tres"-t sorra és lássuk, mit mond Thomasius ebben az egyén jogi szférájára vonatkozólag.- A "de jurisprudentia in genere" címet viselő első könyvben azt az állítást találjuk mindjárt, hogy az alattvalóknak a fejedelem elleni való joga tökéletlen, jólehet szerződésszerű, mert "ius inferiorum in superiores quales, etiamsi ex pactis ortum sit, regneariter est imperfectum." Ezzel szemben az uralkodó joga az alattvalókkal szemben az államban mindig teljes, mert "in societate mixta ius superioris in inferiores semper perfectum est, etiamsi respectu praestanorum officiorum humanitatis."

Mindezekben pedig az állam és a societas mixta fogalmát azonosítva látom, amiért szükségesnek tartom azt, hogy Thomasius társaság fogalmáról röviden megemlékezzem.

Már a bevezetésben említettem, hogy

Thomasius háromféle társaságot különböztet meg:
1./ societas aequalis-t, 2./ societas inaequalis-t
és 3./ societas mixta-t.- A societas inaequalis
különböző essenciájú, különböző lényegű sze -
mélyek társasága, akik közül az egyik fél a pa-
rancsolásra, a másik pedig az engedelmeskedésre
alkalmas.- A societas aequalis hasonló lényegű
személyek társasága, míg a societas mixta mind-
két említett társaságnak a fogalmi ismérveivel
egyesítve rendelkezik.- A societas inaequalis
csak egy megnyilvánulásában ismeretes és pedig
az Istennek az emberekhez való viszonyában,
mivel csak ebben a viszonylatban van a külön-
böző lényegű személyek követelménye teljesítve.
Az emberi társaságok ennél fogva mind vagy
societas aequales-ek, vagy pedig societas
mixta-k.- Az utóbb említett fajtanak legkiemel-
kedőbb képviselője az állam, mely az azonos
lényegű személyeknek tényleg két csoportját
egyesíti magában és pedig a parancsolókat

egyik oldalon s az engedelmeskedőket a másik részen.- /: Thomasius idézett munkája. I.könyv 93-94.§.:/

Láttuk, hogy a societas mixta-ban az uralkodó joga az alattvalókkal szemben teljes, az alattvalók joga viszont a fejedelemmel szemben tökéletlen.-

Mit jelent már most a teljes és tökéletlen jog? A két jog nem abban különbözik egymástól, hogy az egyik fél többre, a másik pedig kevesebbre van kötelezve.-A különbség inkább abban foglalható össze, hogy a teljes, tökéletes jogot ki lehet kényszeríteni, míg a tökéletlen jogot nem lehet érvényesíteni.-/: Thomasius idézett munkája I.könyv 104.§.:/.-Míg a természeti állapotban a háboru a jogérvényesítés kényszerítő eszköze, mely a természetjog alapján mindenkit megilletett, az államban ugyanakkor a háboru helyébe a büntetés, a poena és az

actió lép.- A büntetéssel az uralkodó él, az actióval a polgár polgártársával szemben.-Az uralkodót az államban az alattvalóval szemben megillető jog tehát büntetés útján kikényszeríthető, míg az alattvalók joga az uralkodóval szemben nem kényszeríthető ki, mivel rendszerint tökéletlen az.-És ha Thomasius szerint lehet is arra kivételesen eset, hogy az uralkodó alattvalóinak saját magával szemben enged meg actiót, azt még ennek ellenére sem lehet kényszerítő eszköznek tekinteni, mert a tényleges végrehajthatóság lehetősége nincs biztosítva.-

Az " Institutionum jurisprudentiae libri tres "-nek a " de officis in civitate viventium " c. fejezetében Thomasius tárgyalja ugyan a szuverén uralkodói hatalomnak az államszerződés megkötése alkalmával való korlátozási lehetőségét fentartott jogok révén, ami alap-törvények felállításával, statuálásával mehet

végbe, azonban a kérdést egyáltalán nem hozza közelebb, nem tudjuk például, hogy mi történik abban az esetben, ha az uralkodó a fenntartott jogokon önkényesen túlteszi magát. - Thomasius azt hiszi, hogy formulájával: miszerint az alattvaló joga az uralkodóval szemben mindig tökéletlen, mindent megmond. - Ehhez az alapelvhez Thomasius később is következetesen ragaszkodik, mikor úgy gondolkozik, hogy a szuverén hatalomhoz szentségi jelleg tapad, tehát bünt követ el az, aki ellenáll annak, bármilyen megokoltnak és jogosnak is látszék az ellenállás, az ellenállás kikapcsolása mellett inkább az uralkodó szigorát a polgároknak türelmesen el kell viselniök. - Még ha a legmagasabb igazságtalanságot követné is el az uralkodó, még akkor sem szabad a " haza atyjára " kezét emelni. - A polgárnak az igazságtalanságot is el kell viselnie, vagy ha ezt nem akarná tenni, vonja ki magát az

engedelmeskedés alól elmenekülés útján.-

/: Thomasius idézett műve.I.könyv.105.,113.,
119.§.:/

Egészen más kérdés az, az uralkodóval szemben erőszak alkalmazására gondolva, hogy vajjon lehet-e leköszönésre kényszeríteni azt az uralkodót, akinek uralkodási idejét az államszerződés időbelileg kiszabta és a határidő letelte után hivatalát önként nem akarja letenni? Ebben az esetben a kényszer épen megengedett, mert a határidő letelével az uralkodó szuverénitása is megszűnt és ennek következtében az ellene fogatosított kényszerrendszabályok sem irányulnak az uralkodóhatalom szentsége ellen.-De ha a terminus lejártá után önként lemond az uralkodó, akkor nem köteles uralkodási ideje alatt netalán elkövetett hibákért számot adni, mert a kormányzás ideje alatt szuverén volt.-/: Thomasius idézett műve I.könyv 122.§.:/

Az uralkodó ellen, mint a legfőbb hatalom birtokosa ellen ellenállásnak tehát nincs helye akkor, ha az szuverén és ameddig szuverén.-Itt egyelőre meg kell állnunk és előbb meg kell állapítanunk, hogy mit ért Thomasius tulajdonképpen a legfőbb hatalom, a szuverénitás alatt.-De hogy ezt tényleg meg tudjam állapítani, ahhoz szükségesnek tartom azt, hogy Thomasiusnak az állam alapítására vonatkozó gondolatmenetét röviden vázoljam.-

Mi volt az oka annak, kérdezi Thomasius, ami az embereket államalapításra vezette? Az államalapítás oka a félelem, ami tulajdonképpen nem más, mint az emberek elővigyázatos bizalmatlansága embertársaikkal szemben, az emberek ugyanis nem tudják elnyomni azt a gyanujukat, hogy jogaikat embertársaik megsérthetik.

/: Thomasius idézett munkája I.könyv 18.§.:/

Már most hogyan születik meg az

állam Thomasius nézete szerint ? Az államot szerinte két szerződés és egy dekrétum hívja életre.-A természeti állapot elszigeteltségében élő emberek közül többen összejönnek és kölcsönösen kijelentik, hogy állandó kötelékbe, szövetségbe akarnak lépni és szándékuk az, hogy egymásnak polgártársai legyenek.-Az első szerződésnek ez a tartalma.-Ehez a szerződéshez mindnyájuknak együttesen és külön-külön is hozzá kell járulniok, mivel az, aki beleegyezését nem adja, a jövőendő államközösségen kívül maradna. A társadalmi szerződés alapján azután elhatározzák, hogy milyen államformát fognak bevezetni.-Ettől a dekrétumtól függ a második szerződés, az alávetési szerződés, melyben kijelölik a személyt, illetve a személyeket, akire vagy akikre az új állam kormányzatát rábizzák.-Ebben a második szerződésben a szerződő felek egyike arra van kötelezve, hogy az állam biztonságáról és bol -

dogulásáról gondoskodjon, a másik fél pedig abban az irányban kötelezi le magát, hogy az uralkodónak engedelmeskedni fog. És pedig minden korlátozás nélkül, úgy, hogy akaratát és minden erejét aláveti az uralkodó, illetve uralkodók akaratának és vezetésének. -/_: Thomasius idézett munkája I. könyv 29-31. §. :/

Thomasius szerint így keletkezik az állam. -Ez az állam azután a kormányforma szerint különböző alakokat mutat fel. -A kormányforma vagy olyan, hogy a summa potestasnak, a legfőbb hatalomnak, azaz a szuverénitásnak egy alanya van, vagy több személy között oszlik az meg. Eszerint, ha a szuverénitás birtokosa egy fizikai személy, akkor monarchia az államforma, ha kiválasztott egyének között oszlik meg a szuverénitás, akkor arisztokráciával állunk szembe, ha végül a legfőbb hatalom birtokosa az egész nép, abban az esetben demokráciáról beszélünk. -/: Thomasius

idézett munkája I.könyv 35.§.:/

Ha az említett három államformában a szuverénitás birtokosai alkalmatlanok az állami ügyek vezetésére, akkor önkényuralomról, oligarchiáról és ochlokratiáról beszélhetünk.-

Thomasius megállapítása szerint az u.n. " rendszertelen " államformák szervezeti betegségben szenvednek, mely abban jelentkezik, hogy a szuverénitás több alany között oszlik meg.-Az ilyen állam respublica mixta.-A respublica mixta pedig úgy keletkezik, hogy az egyik szerződő fél az alávetésre vonatkozó szerződésben nem ruház át minden jogot a másik félre, hanem bizonyos jogokat fentart magának, a fentartásra vonatkozó szándék az alaptörvényekben fejeződik ki.-A fentartott jogok mennyisége és minősége szerint a legkülönbözőbb, a legváltozatosabb kormányzati formákkal találkozunk, az állam azonban Thomasius szerint mindig beteg

lesz.-/: Thomasius id.müve I.könyv 131.

156 - 160.§. :/

Az állami imperium abban a legfőbb hatalomban központosul, mely a polgárok cselekedetei vezetésére és az államon kívülállókka-
való szerződéskötésre irányul.-A summa potestas olyan hatalom, melynek gyakorlása sem embertől, sem felsőbb hatalomtól nincs függővé téve, a legfőbb hatalom aktusait senki nem érvényesítheti.-A szuverén ennek a legfőbb hatalomnak a birtokosa senkinek sem tartozik számadással.-

/: Thomasius I.könyv 116-117.§.:/

A summa potestas egyes részei: a regáliák, melyeket Thomasius az alattvalókra való tekintettel " immanentia "-knak, az államon kívül pedig az azonos jogi állásuakra való tekintettel " transeuntia "-knak nevez.-A legfontosabb felségjog szerinte 1./ a törvényalkotási jog, a potestas legislatoria, 2./ ezzel szo-

rosan összefügg a potestas poenas sumendi, az uralkodó az alattvalók védelmére, polgártársaik részéről fenyegető jogsértésekkel szemben büntetés eszközéhez nyulhat, 3./ a potestas iudicaria döntései bevezetik a törvények magyarázatát, 4./ az uralkodót megilleti a jog, hogy iskolákat és akadémiákat alapíthasson, röviden a ius circa sacra, 5./ a ius belli et pacis alapján dönt a háboru és béke felett, 6./ megilleti a ius magistratum constituendum, 7./ végül az adókievetési jog, a ius indicendi tributa.-

/_: Thomasius idézett műve I.könyv 155.§.:/

Ha tehát Thomasius második munkájában kutatunk az egyén jogi szférája után, akkor szintén újra arra az eredményre kell jutnunk, hogy szerinte az alattvalóknak a mindenható uralkodó önkényével szemben nincs semmi joguk.-Thomasius nem ismer semmiféle egyéni jogi szférát és kifejezetten tagadja az alattvalók

ellenállási jogát.- E teoriáknak még pontosabb megfigyelése azonban az egyén jogi szféráját illetőleg, Thomasius állásfoglalásának mégis egészen más értékelését is eredményezheti.- Nevezetesen, ha Thomasius azt mondja, hogy az alattvalóknak a joga az uralkodóval szemben mindig imperfectum, ezzel mégis csak alattvalói jogokat állapít meg, ha nem is tökéletesek azok. Mivel a ius imperfectumnak lényeges ismertető vonása a kinemkényszerithetőség, épen ezért az alattvalók kinemkényszerithető joggal rendelkeznek.- Thomasius szerint u. i. a jog fogalmának nem lényeges ismérve a kikényszerithetőség.- A jog erőszakkal való érvényesítésének eltiltása nem törli el a jogot magát, jólehet a gyakorlatban ennél fogva illuzórikussá válik.-

Altitásomat, hogy Thomasius ismer egyéni jogi szférát, támogatom és bizonyitom azzal a ténnyel is, hogy ugyanő részletesen felsorolja

a regaliákat, a felségjogokat, mint a szuverénitás alkotó részeit.- A felségjogok felsorolása szerintem hallgatólagosan az egyéni jogi szféra terjedelmét is meghatározza, mert a felsorolás mindazt ismertté teszi, ami nem tartozik az egyén jogi szférájához, hanem ami az uralkodó előjoga.- A felségjogok felsorolása az egyén jogi szféráját nem érinti.- Ha egyéni jogi szféráról nem lehetne egyáltalán beszélni, akkor felesleges volt a regaliákat felsorolni, mert ellenkező esetben minden királyi felségjog volna.- De a felsorolt regaliák sem mind érvényesülnek korlátok nélkül, pl. a 4.-iket, a *ius circa sacra*-t illetőleg pozitív korlátozó rendelkezések vannak.- Thomasius szerint is tehát a *ius circa sacra* csak a vallás külső szervezetére vonatkozik, de nem magára a hitre, mely megmarad ennél fogva az egyén jogi szférájában.-

Arra nézve, hogy a vallás, a külső szervezettől elvonatkoztatva teljesen az egyén jogi szférájába tartozik, további adatokat találunk Thomasiusnak a : "Das Recht evangelische Fürsten in theologischen Streitigkeiten " c. munkájában.-

Azt mondja többek között ebben a művében: "Zwar ist es ein betrübtes Wesen, wenn ein Fürst in andere Regalien exzedieret, allein dieses bringet nicht so grossen Schaden, als der Missbrauch des Rechtes in Religions sachen "¹. Az első tételeknek pedig a következő címet adja: " A közbékéhez és a nyugalomhoz nincs arra szükség, hogy az alattvalók egy valláson legyenek, " mert "vallási viszályok esetén legjobb, leghathatósabb eszköz a tolerancia ".

---

1. Id. Thomasius említett munkáját.
3. oldal.-

A fejedelmet Thomasius szerint három minőségben kell szemlélni, mint embert, mint keresztényt és mint uralkodót.-A fejedelem kötelességei az államcélból folynak: Mint fejedelem, köteles alattvalói között, még kényszerítő eszközökkel is a nyugalmat és békét fenn tartani.-Mint ember és keresztény pedig köteles erényes és keresztény élettel alattvalóinak jó példával szolgálni és ha az idő és alkalom megengedi figyelmeztetéssel köteles azokat a "bünöktől" visszatartani, mivel sok szem irányul rá, ilyen módon ő több eredményt képes elérni, mint a többi magánszemély.-Mint fejedelem azonban az utóbb említettekre nincs kötelezve.-A főhatalmat nem ezért ruházták rá és a rendelkezésére álló eszközök sem engedik meg azt, hogy alattvalói lelkébe az erényt belepalántálja.-

Világos tehát, hogy alávetésre vonatkozó szerződés alkalmával a vallás feletti döntési jogot az alattvalók nem ruházták rá az uralkodóra, az nem lett regale, hanem inkább az *egyén* jogi szférájához tartozik.-Thomasius 17 tételben foglalja össze az egyén jogi szférájához tartozó alattvalói jogkört, melyet élesen elhatárol a fejedelmet megillető Regaliáktól.- Ezek a következők /: Ld.:Das Recht evangelische Fürsten...III-XIX.tételeket ./:-

1./ A fejedelem köteles a külső békét fenntartani.-

2./ Nincs azonban kötelezve arra, hogy alattvalóit erényesekké tegye.-

3./ Sem arra, hogy boldogságukról /:mennyei ./ gondoskodjon.

4./ Nem köteles azokat az igaz hitre téríteni.-

5./ Semmiféle ember, tehát a fejede-

lem sem mondhat jogi ítéletet vallási vitákban.

6./ Ilyet /: Thomasius szerint :/
a zsinatok és teologusok sem tehetnek meg.

7./ Épen ezért az ilyesféle ítéle-
tet a fejedelem senkire sem erőszakolhatja rá.

8./ Theologiai vitákban mindenkit
megillet a iudicium decisivum.

9./ A fejedelem jogosan jár el, ha
megakadályozza, hogy teologiai viták a külső
békét meg ne zavarhassák.-

10./ Jogosan jár el akkor is, ha
megakadályozza, hogy a téves tant hirdető pre-
dikátort tisztének elhagyására ne bírják.

11./ Megtilthatja, hogy a tévelygőt
ne zárják ki a községből.-

És a többi hat is hasonló tartalmu,
épen ezért szükségtelennek tartom felsorolá-
sukat.-Mindezekből kétségtelen, hogy Thomasius
a vallásnak, a hitnek a területét az egyén jogi

szférájához tartozónak ismeri el.-A Thomasius-féle államban mindenki saját fazonja szerint üdvözülhet, csak attól óv, nehogy más hitűek vallásukat embertársaikra rá akarják kényszeríteni és a teológiai viták ne zavarják meg a közrendet és nyugalmat.-A türelmi kötelezettség uralkodói jog is és pedig Thomasius szerint igen jelentős regale, így az egyéni jogi szféra új regalét is létesít a *ius tolerandi*-t.-A tolerancia szelleme át-meg átszövi az alattvalók 17 pontban megállapított egyéni jogkörét.-

Mint a természetjogi iskolának minden híve és képviselője, úgy Thomasius is sokat foglalkozik a vallásra és hitre vonatkozó fejtegetésekkel, e pontban nekem el kell tekintenem a kimerítő részletességű tárgyalástól.-A rendelkezésre álló keret indokolja, hogy a vallást illetőleg az egyéni jogi szféra szempontjából csak a legfontosabbra terjeszked-

hettem ki.-Igy bár felette érdekes lett volna, nem vettem vizsgálat alá Thomasiusnak a " De iure principis circa haereticos " c. művét.-

Ehelyett sokkal fontosabbnak látszik az, hogy a " De iure principis circa adiphora " c. munkáját ismertessem és az egyéni jogi szférára vonatkozó állásfoglalását megállapítani igyekezzem.-

Thomasius ebben a munkájában az uralkodó mindenhatóságának a tanát képviseli, amikor azt mondja, hogy a polgárok minden cselekedete, úgy az itéleti, mint az akarati cselekvések, az uralkodó rendelkezése alatt állanak.-A vallásra vonatkozólag Thomasius ezt helyesebbnek tartja, mint a szokásos értelmezést, miszerint az uralkodó rendelkezési körébe csak az externa religionis tartozik, de nem tartozik oda az interna religionis.-Az utóbbi megkülönböztetés szerinte obscurus és szofisztikus.-Mert mit

jelent az: externa és interna? E különböztetés alapján megteheti-e az uralkodó azt, hogy a territoriumán tartózkodó zsidókat keresztény templomok látogatására kényszerítse, ami a zsidók számára vallásuk szerint megalázást jelent, kérdezi Thomasius.-Miről van itt szó externa religionis-ról, vagy interna religionisról ? Ezt alig lehet eldönteni az említett megkülönböztetés alapján, mert egyformán hozhatók fel érvek mindkét nézet mellett, ezért ilyen esetben Thomasius szerint a következőképen kell dönten: A zsidók szerint megalázó rájuk nézve, ha a keresztény vallási szertartásokon meg kellene jelenniök, viszont távolmaradásuk nem veszélyezteti az állam rendjét és nyugalomát, ebben a pontban nem szabad tehát az uralkodónak kényszerrel alkalmazni.-Mert az uralkodónak pusztán a rend és nyugalom fenntartásáról kell gondoskodnia, tehát csak ezt az államcélt tarthat-

ja szem előtt és csak akkor léphet fel valamelyik vallással szemben ha az az említett állami célt veszélyezteti.-Az államcél szemszögéből nézve az uralkodót tehát általános felügyeleti jog illeti meg és pedig úgy profán, mint vallási vonatkozásban. /: Thomasius: De iure principis circa adiaphora. 8. §. :-

Thomasius ebben a legutóbb említett könyvében az egyén jogi szféráját a minimumra korlátozza, mert az alattvalót megillető vallásszabadság is csak addig terjed, ameddig az az államcélal nem kerül ellentétbe.-Az utóbbit azonban az uralkodó állapítja meg s így általános felügyeleti jogát tetszés szerint használhatja.-Ennek következtében Thomasiusnak ez a nézete a korábban tárgyalt műveivel bizonyos ellentétbe kerül.-

Mondanivalóink végére érkezve, ha a tárgyalt források alapján röviden

össze akarjuk foglalni Thomasiusnak az egyén jogi szférájára vonatkozó gondolatait, az egy ellentétes "dominium eminens" -től eltekintve a következő egyéni jogokat véljük felfedezhetőeknek nála:

1./ Az alattvalót megilleti a jog, hogy existenciáját önkényesen ne semmisítse meg az uralkodó.-E jog tartalma és terjedelme szerint, Thomasiusnál nincs meghatározva, de az életre vonatkozó jogot kétségtelenül felöleli, hacsak halálbüntetésre méltó büntényt az alattvaló nem követ el.-

2./ Az u.n. dominium vulgare, a magántulajdonra vonatkozó jog.-

3./ Uj uralkodó nem kényszeríthető az alattvalókra.

4./ Az alattvalónak joga van a vallásszabadságra, mivel a tolerancia a fejedelem joga és kötelezettsége.-

5./ A " ius deprecandi."

6./ Az egyéni jogi szféra bizonytalan terjedelme, amit a regaliák felsorolása dönt el.-

Mindezen alattvalói jogok azonban hijával vannak a kikényszeríthetőségnek, mert Thomasius a szuverén hatalmi birtokosával szemben sem aktiv, sem passzív ellenállási jogot nem enged meg.-

.....

Forrásmunkáim:

- Teghze Gyula :Társadalom, állam és jog elmélete. Debrecen, 1924.-
- Teghze Gyula :Szerves társadalomtani elméletek. Budapest, 1900.-
- Bluntschli :Geschichte des allgemeinen Staatsrechts u. der Politik. München, 1864.
(Bluntschli, Leopold)
B Magyarországon!
- Gierke :Althusius u. die Entwicklung der naturrechtlichen Staatstheorien. Breslau, 1913.
(Gierke)
- Hinrichs (R. F. W.) :Geschichte der Rechts- u. Staatsprinzipien. Leipzig, 1848.

Ruck :Die Leibnizsche Staatsidee. Tü-
bingen, 1909.

„zenkivül Thomasiusnak dolgozatomban említett
és tárgyalt művei.- *Leibniz*

DEBRECENI EGYETEM KÖNYVTÁR
1362/195
gyarapodási raktárban